

БУЛГАКОВА Ю. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
(Вищий навчальний приватний
заклад «Дніпровський гуманітарний
університет»)

КУЗЬМЕНКО О. В.,

магістр з економічної кібернетики
(Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана)
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

УДК 340.13:314.15(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.26>

ДО ПИТАННЯ ПРО ОПТИМІЗАЦІЮ ПРОЦЕСУ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ НА ОСНОВІ МЕТОДУ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено аналіз статистичних даних, отриманих зі звітів Міжнародної організації з міграції щодо внутрішнього переміщення населення України за жовтень 2023 року та січень 2025 року. Дослідження було спрямоване на з'ясування коефіцієнту повернення внутрішньо переміщених осіб із приймаючих областей та столиці з метою визначення територій, з яких найчастіше повертаються переселенці та, як наслідок, надання рекомендацій щодо покращення правового регулювання процесу внутрішнього переміщення. У статті також приділено увагу порівняльному аналізу динаміки статистичних даних з метою виявлення причин у прийнятті рішень щодо подальшого проживання чи повернення.

Застосування кластерного аналізу у поєднанні з авторською формулою розрахунку дозволило встановити, що найвищий коефіцієнт повернення внутрішньо переміщених осіб характерний для м. Києва, Київської та Чернігівської областей. Отримані результати свідчать про наявність певних особливостей соціального та правового середовища в окремих регіонах, що безпосередньо впливають на мотивацію переселенців до повернення.

Обґрунтовано, що збереження людського капіталу в умовах воєнного стану є стратегічним завданням державної політики, а забезпечення ефективної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади є важливим інструментом його реалізації. У зв'язку з цим аргументовано необхідність активізації діяльності органів місцевого самоврядування, насамперед у регіонах із підвищеним коефіцієнтом повернення. Зокрема, пропонується вдосконалити на муніципальному рівні управлінські механізми, оптимізувати надання адміністративних послуг, а також знизити рівень бюрократизації процедур, пов'язаних із забезпеченням базових потреб внутрішньо переміщених осіб.

За результатами дослідження зроблено висновок, що проблема носить локальний характер, оскільки високий рівень повернення притаманний лише окремим адміністративно-територіальним одиницям. Це зумовлює доцільність концентрації правових і управлінських зусиль саме на рівні місцевого самоврядування в межах конкретних громад.

Ключові слова: міграція, внутрішнє переміщення, внутрішньо переміщені особи, коефіцієнт повернення, війна, органи місцевого самоврядування, муніципальні програми.

Bulhakova Yu. M., Kuzmenko O. V. Enhancing Legal Regulation of Internal Displacement Through Cluster Analysis

The article provides an analysis of statistical data obtained from reports issued by the International Organization for Migration concerning internal displacement in Ukraine as of October 2023 and January 2025. The study aims to determine the return coefficient of internally displaced persons (IDPs) from host regions and the capital, with the objective of identifying territories with the highest return rates and, consequently, formulating recommendations for improving the legal regulation of internal displacement processes. The article also includes a comparative analysis of the dynamics of statistical indicators to identify key factors influencing decisions regarding permanent settlement or return.

The application of cluster analysis combined with an original calculation formula allowed the authors to establish that the highest return coefficient among IDPs was observed in Kyiv city, Kyiv region, and Chernihiv region. These findings indicate the presence of specific social and legal conditions in certain regions that directly influence the motivation of displaced persons to return to their places of origin.

It is substantiated that the preservation of human capital under conditions of martial law constitutes a strategic objective of state policy, and the effective integration of IDPs into host communities serves as a crucial mechanism for its achievement. In this context, the article argues for the necessity of enhancing the activities of local self-government bodies, particularly in regions with elevated return rates. In particular, it is proposed to improve local governance mechanisms, optimize the delivery of administrative services, and reduce the level of bureaucratic barriers in addressing the essential needs of internally displaced persons.

The study concludes that the issue is of a local nature, as high return rates are characteristic of only certain administrative-territorial units. This underscores the advisability of concentrating legal and administrative efforts at the level of local self-government within specific communities.

Key words: migration, internal displacement, internally displaced persons, return rate, war, local governments, municipal programs.

Вступ. Підтримка та допомога внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО, внутрішні мігранти, переселенці) на новому місці набули нового значення після повномасштабного вторгнення. Зокрема, з 2022 року допомога ВПО набула стратегічного характеру для України. Адже, збереження людського капіталу на території нашої держави є пріоритетом, враховуючи тривалу війну та можливість ВПО, які мають право виїжджати за межі України, отримати тимчасовий захист у мирних зарубіжних країнах.

Проблемами захисту прав та свобод ВПО займаються такі українські вчені як Соловйов Є.В., Кульницький Т.Р., Булеца С.Б., Котляр О.І., Лазур Я.В., Белов Д.М., Белова М.В., Бушуєв Г.О., Кадельник А.В., Наливайко Л.Р., Мінакова Є.В., Чепік-Трегубенко О.С. та інші.

Аналізуючи статистичні дані, нами була помічена нерівномірність потоків внутрішньої міграції ВПО. Наприклад, у прифронтовій (можливо, на час публікації вже фронтовій) Дніпропетровській області перебуває близько 14% від загальної кількості ВПО [1, с. 4], у той час як у Волинській області мешкає набагато менший відсоток від ВПО [1]. Схожа нерівномірність прослідковувалася і під час першого витку агресії російської федерації проти України (2014 р.). На той момент більшість ВПО переміщувалося у Донецьку та Луганську області [2].

У 2014 році незалежна Україна вперше стикнулася із проблемами, які слід вирішувати у випадку наявності значної кількості внутрішніх переселенців. Під час повномасштабного вторгнення у нашої державі вже було сформоване профільне законодавство та був накопичений досвід роботи з потребами ВПО не лише на рівні державному, а й у приймаючих громадах. Після 24 лютого 2022 року наша держава в частині змінила та розширила правову базу щодо захисту прав, свобод, інтересів ВПО, продовжила фінансово підтримувати переселенців, удосконалила систему покриття певних витрат приймаючих громад на потреби ВПО. Місцеві громади, в свою чергу, компенсують та доповнюють ті процеси, що не були вирішені Україною на державному рівні. Ця тенденція не завершується, оскільки Україна продовжує повільно втрачати території і внутрішня міграція населення продовжується на четвертий рік повномасштабного вторгнення. Проте, варто наголосити на тому, що процес внутрішнього переміщення не завжди закінчується успішним закріпленням людини на новій території. Ряд ВПО все ж таки приймали рішення повертатися до свого попереднього місця проживання. У 2022 році «хвиля повернення» була пов'язана, зокрема, зі звільненням Збройними Силами України земель Київщини, Житомирщини, Чернігівщини, Харківщини, Херсонщини, Миколаївщини. Проте, наявні і приклади того, що людям властиво повертатися до своїх домівок, що перебувають не так далеко від лінії бойового зіткнення [3]. Більше того, можна побачити приклади того, як люди повертаються в свій дім, який перебуває під окупацією [4]. За даними Міжнародного дому охорони довкілля (International Environment House), одна третина (близько 1,6 млн) усіх ВПО, що повернулися з 2022 р., оселилися в зоні до 30 км від лінії фронту [5]. Є приклади повернення ВПО до окупованих міст (наприклад, Маріуполь). Міжнародний дім охорони довкілля наводить цифри у 50–70 000 тисяч таких випадків [5]. Варто зазначити, що в Україні офіційно такі статистичні дані відсутні, адже пункти пропуску з Білоруссю та російською федерацією закриті з часу повномасштабного вторгнення [6]. Проте, що мотивує переселенців повертатися з відносно безпечних територій до безпосередньої близькості до лінії бойового зіткнення або взагалі у окупацію? Що змушує наших людей піддавати себе ризику? Таку поведінку ВПО пояснюють перш за все економічною скрутою, нестачею фінансової допомоги та сильними емоційними зв'язками з домівкою. На нашу ж думку, такий вибір переселенців свідчить перш за все про не повну державну та муніципальну підтримку ВПО в критичний момент. Людське життя і людська доля потребує більшої уваги від національних інституцій у часи війни, бо втрата людського потенціалу носить особливо деструктивний характер для нашої держави в такі важкі часи. Тому, враховуючи подальші процеси втрати територій та, як наслідок, процеси внутрішнього переміщення, що тривають і будуть тривати обрана нами проблематика є актуальною.

Постановка завдання. Метою статті є визначення за допомогою методу кластерного аналізу областей, які мають найвищий коефіцієнт повернення ВПО в те місце, звідки такі особи виїхали. Отримані дані дозволять ініціювати оптимізацію процесів у відповідних областях з метою зменшення такого коефіцієнту.

Результати дослідження. Так, в своїй науковій статті Козирева О.В. зазначає, що головне призначення кластерного аналізу – це розбиття множини досліджуваних об'єктів й ознак на однорідні в деякому сенсі групи, або кластери [7, с. 430]. Методи кластерного аналізу можна застосовувати навіть тоді, коли йде мова про просте групування, в якому все зводиться до утворення груп за кількісною подобою [7, с. 430].

Так, пропонуємо розрахувати формулу визначення коефіцієнта повернення ВПО з приймаючих областей шляхом ділення оцінки чисельності осіб ВПО, які повернулися з обраної області на фактичну чисельність ВПО у обраній області.

Зазначимо, що статистичні дані для дослідження нами були отримані зі звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні (опитування загального населення) раунд 14 жовтень 2023 р. [8] та звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні (опитування загального населення) раунд 19 січень 2025 року [1].

Так, відповідно до звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні (опитування загального населення) раунд 14, статистичні дані є наступними (таблиця 1).

Таблиця 1

Оцінка чисельності населення за статусом переміщення відповідно до Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні (опитування загального населення) раунд 14, жовтень 2023 р. (далі – Т. 1) [8]

Область	Оцінка фактичної чисельності ВПО	Оцінка чисельності осіб, що повернулися
Черкаська	121000	62000
Чернігівська	68000	196000
Чернівецька	68000	19000
Дніпропетровська	498000	323000
Івано-Франківська	88000	58000
Харківська	494000	567000
Хмельницька	70000	40000
Кіровоградська	83000	30000
м.Київ	363000	1042000
Київська	285000	808000
Львівська	160000	125000
Миколаївська	111000	201000
Одеська	240000	241000
Полтавська	206000	43000
Рівненська	37000	65000
Сумська	78000	135000
Тернопільська	57000	33000
Вінницька	110000	69000
Волинська	29000	47000
Закарпатська	85000	8000
Житомирська	72000	145000
Донецька*	88000	120000
Запорізька*	220000	113000
Луганська*	н/д	н/д
Херсонська*	23000	68000
Місце проживання невідоме (в Україні)**	20000	15000
Усе населення	3674000	4573000

Відповідно до Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні (опитування загального населення) раунд 19, статистичні дані є наступними (табл. 2).

Таким чином, маючи всю повноту необхідних даних, використовуючи зазначену вище нами формулу, визначимо коефіцієнти повернення ВПО з приймаючих областей у 2023 році та 2025 році. У таблиці 3 відображено коефіцієнти повернення з приймаючих областей у 2023 році (далі – Т. 3), а у таблиці 4, – коефіцієнти повернення з приймаючих областей у 2025 році.(далі – Т. 4).

Таблиця 2

Оцінка чисельності населення за статусом переміщення відповідно до Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні (опитування загального населення) раунд 19 січень 2025 р. (далі – Т. 2) [1]

Область	Оцінка фактичної чисельності ВПО	Оцінка чисельності осіб, що повернулися
Черкаська	111000	44000
Чернігівська	51000	170000
Чернівецька	53000	17000
Дніпропетровська	520000	257000
Івано-Франківська	81000	46000
Харківська	447000	679000
Хмельницька	91000	43000
Кіровоградська	107000	32000
м.Київ	401000	898000
Київська	294000	606000
Львівська	150000	113000
Миколаївська	122000	251000
Одеська	216000	180000
Полтавська	176000	57000
Рівненська	43000	40000
Сумська	103000	143000
Тернопільська	47000	24000
Вінницька	109000	75000
Волинська	43000	46000
Закарпатська	83000	12000
Житомирська	69000	116000
Донецька*	н/д	н/д
Запорізька*	н/д	н/д
Луганська*	н/д	н/д
Херсонська*	н/д	н/д
Місце проживання невідоме (в Україні)**	11000	6000
Усе населення	3665000	4238000

Таблиця 3

Коефіцієнти повернення з приймаючих областей у 2023 році (далі – Т. 3) [8]

Область	Оцінка фактичної чисельності ВПО	Оцінка чисельності осіб, що повернулися	Коефіцієнт повернення
Херсонська	23000	68000	2,96
Чернігівська	68000	196000	2,88
м. Київ	363000	1042000	2,87
Київська	285000	808000	2,84
Житомирська	72000	145000	2,01
Миколаївська	111000	201000	1,81
Рівненська	37000	65000	1,76
Сумська	78000	135000	1,73
Волинська	29000	47000	1,62

Продовження таблиці 3

Донецька	88000	120000	1,36
Харківська	494000	567000	1,15
Одеська	240000	241000	1
Львівська	160000	125000	0,78
Місце проживання не відоме (в Україні)	20000	15000	0,75
Івано-Франківська	88000	58000	0,66
Дніпропетровська	498000	323000	0,65
Вінницька	110000	69000	0,63
Тернопільська	57000	33000	0,58
Хмельницька	70000	40000	0,57
Запорізька	220000	113000	0,51
Черкаська	121000	62000	0,51
Кіровоградська	83000	30000	0,36
Чернівецька	68000	19000	0,28
Полтавська	206000	43000	0,21
Закарпатська	85000	8000	0,09
Всього	3674000	4573000	-

Таблиця 4

Коефіцієнти повернення з приймаючих областей у 2025 році (далі – Т. 4) [1]

Область	Орієнтовна чисельність де-факто ВПО	Орієнтовна чисельність осіб, які повернулися	Коефіцієнт повернення
Чернігівська	51000	170000	3,33
Київ	401000	898000	2,24
Київська	294000	606000	2,06
Миколаївська	122000	251000	2,06
Житомирська	69000	116000	1,68
Харківська	447000	679000	1,52
Сумська	103000	143000	1,39
Волинська	43000	46000	1,07
Рівненська	43000	40000	0,93
Одеська	216000	180000	0,83
Львівська	150000	113000	0,75
Вінницька	109000	75000	0,69
Івано-Франківська	81000	46000	0,57
Місце проживання невідоме (в Україні)	11000	6000	0,55
Тернопільська	47000	24000	0,51
Дніпропетровська	520000	257000	0,49
Хмельницька	91000	43000	0,47
Черкаська	111000	44000	0,4
Полтавська	176000	57000	0,32
Чернівецька	53000	17000	0,32
Кіровоградська	107000	32000	0,3
Закарпатська	83000	12000	0,14
Всього населення	3665000	4238000	-

Залежно від значення коефіцієнта повернення, ми поділили області на такі три класи, використовуючи метод кластерного аналізу:

Клас k1 – регіони, з яких найбільше повертаються ВПО до своїх домівок;

Клас k2 – регіони із середнім рівнем повернень ВПО до своїх домівок;

Клас k3 – регіони із найменшим рівнем повернень ВПО до своїх домівок.

Встановимо, що для класу k1 коефіцієнт повернення (k_p) є на рівні від 2 і більше: $k_p \geq 2$; для класу k2 коефіцієнт повернення (k_p) є на рівні від 1 до 2: $1 < k_p < 2$; для класу k3 коефіцієнт повернення (k_p) є на рівні від 0 до 1: $0 \leq k_p < 1$.

Такі граничні значення коефіцієнту повернення дадуть можливість виокремити області, з яких найбільше повертаються ВПО до своїх домівок, та області, звідки ВПО повертаються найменше. Решта – області із середнім показником повернень.

У таблиці 5 покажемо всі три класи регіонів відповідно до значення коефіцієнта повернення у 2023 та 2025 роках.

Таблиця 5

**Розподіл областей за класами, відповідно до коефіцієнта повернення
(дані не враховують т.о. Луганську область та Автономну Республіку Крим)
(далі – Т. 5)**

2023 рік			2025 рік		
Клас k1	Клас k2	Клас k3	Клас k1	Клас k2	Клас k3
Херсонська	Миколаївська	Львівська	Чернігівська	Житомирська	Рівненська
Чернігівська	Рівненська	Івано-Франківська	м. Київ	Харківська	Одеська
м. Київ	Сумська	Дніпропетровська	Київська	Сумська	Львівська
Київська	Волинська	Вінницька	Миколаївська	Волинська	Вінницька
Житомирська	Донецька	Тернопільська			Івано-Франківська
	Харківська	Хмельницька			Кіровоградська
	Одеська	Запорізька			Тернопільська
		Черкаська			Дніпропетровська
		Кіровоградська			Хмельницька
		Чернівецька			Черкаська
		Полтавська			Полтавська
		Закарпатська			Чернівецька

Аналіз наведених даних щодо повернення ВПО до місць свого постійного проживання у жовтні 2023 року та січні 2025 року свідчить в більшій мірі про наявність сталих тенденцій у міграційній поведінці населення.

Так, у жовтні 2023 року найвищі коефіцієнти повернення зафіксовані в Херсонській, Чернігівській, Житомирській, Київській областях, а також у місті Києві. Натомість, найменше поверталися ВПО з Черкаської, Кіровоградської, Чернівецької, Полтавської та Закарпатської областей.

У січні 2025 року лідером за коефіцієнтом повернення залишились Чернігівська область, м. Київ та Київська області, у рейтингу найбільших повернень з'явилася Миколаївська область.

Порівняння класифікації регіонів за коефіцієнтом повернення внутрішньо переміщених осіб у 2023 та 2025 роках дозволяє зробити низку висновків щодо динаміки повернення ВПО та змін у привабливості регіонів для відновлення постійного проживання.

У класі k1, що охоплює регіони з найвищим рівнем повернень ($k_p \geq 2$), відбулося незначне оновлення.

У класі k2 ($1 < k_p < 2$), який відображає середній рівень повернення, частина областей зберегла свої позиції, проте у 2025 році клас k2 зменшився майже у двічі.

У класі k3 ($k_p < 1$) – областях з найнижчим рівнем повернення домінують області, що знаходяться в західній частині та центральній частині України, також у даному класі знаходяться прифронтowa (Дніпропетровська) та фронтowa (Запорізька) області.

Як бачимо, у клас k1 потрапляють не більше 5-4 областей, і трійка «лідерів» в ньому є стабільною, – м.Київ, Київська та Чернігівська області. Вивчаючи вищезазначені звіти, нами була акцентована увага на тому, що основними потребами у ВПО після переміщення є житло та робота [1], [8]. В свою чергу, формуванням бази житлового фонду в Україні уповноважені займатися органи місцевого самоврядування (далі – ОМС). Таким чином, покращення підтримки ВПО з метою зниження коефіцієнту повернення у класі k1 має носити перш за все муніципальний характер. Так, у частині 9 статті 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ОМС наділені рядом важливих повноважень щодо ВПО. Зокрема, ОМС уповноважені формувати фонди житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, у тому числі шляхом викупу (придбання), оренди, будівництва нового житла, реконструкції будинків і гуртожитків, переведення нежитлих приміщень у жилі, передачі житла в комунальну або державну власність, капітального ремонту об'єктів житлового фонду; надавати у тимчасове безоплатне користування внутрішньо переміщеним особам з комунальної власності житлові приміщення, придатні для проживання (за умов оплати особою відповідно до законодавства вартості комунальних послуг) [9]. Зокрема, досить успішним є приклад забезпечення ВПО тимчасовим житлом у місті Львові. Так, Львівська міська рада разом із залученими партнерами, облаштували будівлю для ВПО, враховуючи дотримання стандартів інклюзивності [10]. Схожі приклади є і в місті Києві [11] та Київській області, проте, вони не носять масовий характер. Варто зазначити, що в ряді випадків необхідних умов для поселення маломобільних людей чи осіб з інвалідністю немає [12]. На Чернігівщині теж є можливість для отримання тимчасового житла, проте переважно у сільських місцевостях, де в свою чергу, важко знайти роботу [13]. Часто це гуртожитки, приміщення загального проживання, що не вирішують у довгостроковій перспективі питання наявності у ВПО власного житла [14].

На нашу думку, щоб вивести м.Київ, Київську та Чернігівську області з класу k1, необхідно перш за все більш ініціативна робота ОМС. Зокрема, ОМС мають активніше проводити інвентаризацію житлового фонду та нежитлового фонду (який можна реконструювати під житловий фонд) з метою вирішення питання забезпечення житлом ВПО. Заручившись тривалою підтримкою меценатів та міжнародних донорів, проблема із забезпеченням житла ВПО реально може бути вирішена. Також, враховуючи безпековий критерій, варто поруч з житлом (або безпосередньо в ньому за можливості) обов'язково облаштовувати бомбоховища та укриття, оскільки області, що потрапили у клас k1 не рідко страждають від повітряних ударів ворога, що в свою чергу погіршує привабливість даних місцевостей як місця нової осілості.

Звертаємо увагу на тому, що в умовах тривалої війни та можливого ризику зменшення допомоги союзних держав через політичний фактор, фінансування програм допомоги ВПО з боку держави чи ОМС в довгостроковій перспективі може бути обмежене. В свою чергу, раціональне використання ОМС допомоги від приватного сектору може забезпечити швидке вирішення проблем переселенців.

В цілому, рекомендуємо ОМС, що потрапили до класу k1, через масштабування профільних місцевих програм, сприяти наданню ВПО «другого дому» на новій території, а не акцентувати увагу на «тимчасовому вирішенні питань для особи з тимчасовим статусом». ВПО мають відчувати себе потрібними цій територіальній громаді тут і зараз.

ОМС, використовуючи свої повноваження, мають продемонструвати ВПО перспективу залишення на новому місці в Україні. Для цього треба запровадити більш обширні та масові місцеві муніципальні програми із акцентом на вирішенні окреслених у звітах проблем [1],[8]. Правовий механізм в Україні вже наявний. Проте, на етапі реалізації таких програм на заваді постає надмірна бюрократизація важливих процесів. В свою чергу, запорукою вдалого і швидкого вирішення проблем ВПО є простота і ясність процедур. Тому, потреба у спрощені та дебюрократизації таких процесів назріває.

Висновок. Використовуючи метод кластерного аналізу та статистичні дані зі звітів Міжнародної організації міграції про внутрішнє переміщення населення за жовтень 2023 року та січень 2025 року, ми дійшли висновку, що у м.Києві, Київській та Чернігівській областях наявний найвищий коефіцієнт повернення серед ВПО. Нами рекомендовано активізувати роботу ОМС в зазначених вище територіальних громадах. Пріоритетами залишаються – вирішення питання отримання нового постійного житла для ВПО із стандартами інклюзивності та забезпечення людям безпеки під час повітряних атак ворога. Принциповим є побудова довіри між ВПО та приймаючою громадою. ВПО мають побачити перспективу у залишенні на новій місцевості та відчуті, що вони потрібні громаді. В свою чергу, потреба у дебіюрократизації процесів швидкого закріплення ВПО на новій місцевості назриває. Ми переконані, що такі підходи знизять коефіцієнт повернення у зазначених нами областях та столиці.

Список використаних джерел:

1. Звіт Міжнародної організації міграції про внутрішнє переміщення населення за січень 2025 року (раунд 19). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-1?close=true> (дата звернення 05.07.2025 р.).
2. Як змінилася кількість переселенців в Україні за 2016-2017 роки. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/02/infografika/suspilstvo/yak-zminylasya-kilkist-pereselencziv-ukrayini-2016-2017-roky> (дата звернення 05.07.2025 р.).
3. Displaced Ukrainians 'returning to occupied hometowns'. URL: https://www.thetimes.com/world/russia-ukraine-war/article/displaced-ukrainians-return-to-russian-held-areas-c65rvqr2w?utm_source=chatgpt.com®ion=global (дата звернення 05.07.2025 р.).
4. Шлях назустріч болю: чому переселенці Донбасу повертаються у зруйновані домівки. URL: https://mrpl.city/news/view/shlyah-nazustrich-bolyu-chomu-pereselentsi-donbasu-povertayutsya-u-zrujnovani-domivki?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 05.07.2025 р.).
5. Why Do IDPs and Refugees Return to Ukraine's Frontline Areas Despite the Risks? URL: https://www.impact-initiatives.org/stories/why-do-idps-and-refugees-return-to-ukraines-frontline-areas-despite-the-risks/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 05.07.2025 р.).
6. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 р. № 188-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-timchasove-zakrittya-deyakihi-punktiv-propusku-cherez-derzhavnij-kordon-ta-punktiv-kontrolyu-188-260222> (дата звернення 05.07.2025 р.).
7. Козирева О.В. Кластерний аналіз як інструмент дослідження рівнів регіонального розвитку в контексті концепції «центр – периферія». *Економіка і суспільство*. 2018. № 17. С. 430–442.
8. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні (опитування загального населення) раунд 14 жовтень 2023 р. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen_Pop_Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf (дата звернення 05.07.2025 р.).
9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення 05.07.2025 р.).
10. У Львові затвердили порядок розподілу житла для внутрішньо переміщених осіб у будівлі, яку місто відремонтувало за грантові кошти. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/307195-u-lvovi-zatverdily-poriadok-rozpodilu-zhytla-dlia-vnutrishno-peremishchenykh-osib-u-budivli-iaku-misto-vidremontovalo-za-hrantovi-koshty-foto-do-ta-pislia> (дата звернення 05.07.2025 р.).
11. На Київщині 10 родин переселенців отримали соціальне житло. URL: <https://suspilne.media/kyiv/1027429-na-kiivsini-10-rodin-pereselenciv-otrimali-socialne-zitlo/> (дата звернення 05.07.2025 р.).
12. Де переселенцям знайти безкоштовне житло в Київській області: адреси та контакти. <https://freeradio.com.ua/de-pereselentsiam-znaity-bezkoshtovne-zhytlo-v-kyivskii-oblasti-adresy-ta-kontakty/> (дата звернення 05.07.2025 р.).

13. Де переселенцям знайти безкоштовне житло в Чернігівській області: адреси та контакти. <https://freeradio.com.ua/de-pereselentsiam-znaity-bezkoshtovne-zhytlo-v-chernihivskii-oblasti-adresy-ta-kontakty/> (дата звернення 05.07.2025 р.).

14. Де переселенцям знайти безкоштовне житло в Чернігівській області: адреси та контакти. <https://freeradio.com.ua/de-pereselentsiam-znaity-bezkoshtovne-zhytlo-v-chernihivskii-oblasti-adresy-ta-kontakty/> дата звернення 05.07.2025 р.).

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

